

Uluslararası İlişkiler Öğrencileri için Kavramsal bir Rehber - Rasul Almamadov

Her disiplinde olduğu gibi Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplini de kendi jargonu ve terminolojisi ile anlam kazanır ve öğrenciler de bu terminoloji ile diyalog kurar. Ancak kavramları ve terminolojiyi anlamak öğrenciler için çoğu zaman zordur ve çeşitli kavramsallaştırmalar bir taraftan disiplinin gelişmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan Uİ öğrencilerinin okumalarını da zorlaştırır. Her kavram kendi kuramsal bağlamında ayrı bir anlam ifade eder. Karşılaştırmalı bir okuma yapılmadığı zaman da çeşitli hatalar yapılır. Bu yüzden iyi bir Uİ öğrencisinin bu hatalara düşmemek için belirli farkındalığa sahip olması gerekir. Örneğin, kurum derken gerçek hayatta farklı, teoride farklı şeyi kastederiz. Ya da kimliklerden bahsederken, farklı yazarların amaçladığı özel kullanımının farkına varamayız. Bu durumda yapılan ödevler veya çalışmalar sorunlu hale gelir. Bu

nedenle bu yazıda, kendi öğrenciliğimde karşılaştığım bazı hatalardan yola çıkarak, bir Uİ öğrencisinin eğitim hayatı boyunca karşılaşılabileceği en temel birkaç kavramın aslında ne anlam ifade ettiği veya nasıl kullanılması gerektiğini göstermeyi amaçlıyorum. Bu kapsamda, disiplinin belkemiğini oluşturan kavramlardan on tanesi seçilmiş ve bu kavramlarla ilgili tanımlar sunulmuştur.

1. Westphalia Antlaşması: Bir Uİ öğrencisi ve disiplinin tarihi üzerine okuyan herkesin karşılaşacağı ilk kavramlardan birisi Westphalia Barışı'dır. Disiplinin temel kurucu mitlerinden biridir ve bugün modern anlamda kullandığımız egemenlik ve devletler sisteminin ortaya çıktığı tarih olarak bilinir. Sürekli atıf verilen bu kavram, Türkçe arama motorlarında ve çalışmalarda hatalı olarak 'Westphalia Antlaşması' şeklinde kullanılmaktadır. Ancak bu doğru bir kullanım değildir, çünkü söz konusu olan, 1648 yılında yapılan Osnabrük ve Münster Antlaşmaları ile ortaya çıkan *Westphalia Barışı* ya da bu hatalı kullanıma en yakın ifade ile *Westphalia Barış Antlaşmaları*dır. Bu soruna 2011 yılında Erdem Özlük (2014, s.23) tarafından yazılan çalışmada dikkat çekilse de, Uİ öğrencileri hala bu kavramı hatalı kullanmaya devam etmektedir. Basit bir arama ile akademik metinlere bakıldığında, bu konuda en çok atıf verilen Leo Gross'sun 1948 tarihli *The Peace of Westphalia*, Stephen D. Krasner'in *Westphalia and All That* ve Andreas Osiander'ın *Westphalian Myth* isimli çalışmalarında bu kavram sayısız kez kullanılsa da, Westphalia Barışı'ndan ayrı bir kullanımı yoktur (sadece bir istisna için bkz. [Tojborn Knutsen](#)). Yine meşhur Benno Teschke'nin *1648 Söylencesi* isimi çalışmasında benzer hassasiyet görülebilmektedir. Ancak kitabın Türkçe çevirisi, İngilizcedeki *-Westphalia Barışı* ve *Westphalia Barış Antlaşmaları-* kullanımını takip etmesine rağmen metinde geçen *Westphalia Settlement* kelimesi *Antlaşma* şeklinde çevrilmiştir.

2. Sorun Çözücü ve Eleştirel teori/Eleştirel Teori: Uİ disiplininde çeşitli dönemler ve paradigmatik dönüşler vardır. Bu dönüşler Tarihsel dönüş, Eleştirel dönüş, Sosyolojik dönüş gibi tasnif edilir. Bu anlamda disiplininde eleştirel dönüşe tekabül eden ve dördüncü büyük tartışmanın (Pozitivizm/Postpozitivizm) temsilcilerinden olan Robert Cox, Uİ teorileri arasında [problem çözücü ve eleştirel teoriler](#) (Sarı, 2014) şeklinde bir ayırım yapmıştır. Burada küçük harflerle yazılan tanım (eleştirel teori), yeni dönemdeki Postyapısalcılık, Feminizm, İnşacılık teorisi gibi tüm teorileri içine alır ve farklı gelenekleri temsil eder. Büyük

harflerle yazılan Eleştirel Teori ise, yine bu dönem içinde Adorno, Horkeimer ve Habermas'a ve Gramsci'ye kadar uzanan düşünce okulunun adıdır ve Frankfurt okulu ve Neo-Gramşiyen yaklaşım olmak üzere iki kola ayrılır (Kolasi ve Yaramış, 2014, s.172-6). Sorun çözücü teoriler ise, çoğunlukla Neorealizm ve Neoliberalizm gibi klasik dönemdeki teorileri kapsar.

Richard Wyn Jones (2001, s.1) lisans öğrencisiyken derste hocalarından birinin yaptığı bir yorumu aktarır. Profesör, dersi anlatırken *pozitif* ve *normatif* olmak üzerine iki çeşit teori olduğunu söylemiştir. Buna göre pozitif teori Uİ akademisyenlerinin işiydi. İkincisi ise değerler ve fikirlerle ilgili olduğu için filozoflara, teologlara ve diğer "ahlakçılara" bırakılmıyordu. Bu anekdotta da anlatıldığı üzere, teorilerin uzunca bir süre sadece pozitivist bir tanımı yaygın kabul görmüştür. Buna göre, dünyanın bir *açıklamasını* sunmak ve bunu bir bilim insanı olarak *tarafsız* bir şekilde yapmak gerekir. Ancak tüm sosyal hayatın içinde belirli bir *iktidar* biçimi olduğu düşünülüyor zaman, insanlar kararlarını istedikleri şekilde veremediklerini görürüz. İktidar her türlü sosyal ilişkinin içinde yer alır ve patron-çalışan, öğretmen-öğrenci, polis-vatandaş arasındaki ilişkiyi şekillendirir (Okur ve Ongur, 2021, s. 291-2). Bu yüzden tarafsız olma ve bu iktidar ilişkilerini görmezden gelerek bir açıklama sunmak sorun hale gelir. Eleştirel teorilerin ve yine Eleştirel Teorinin önemi de burada ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda sorun çözücü teoriler dünyayı olduğu gibi kabul etmekte ve teorilerin altında yatan kabulleri dikkate almadan uluslararası politikanın bir açıklamasını sunmaya çalışmaktadır. Eleştirel teori ise sorun çözücü teorilerin verili aldığı dünyanın ve güç ilişkilerinin altında yatan bilgi/iktidar ilişkilerini ve bireyi sınırlayan koşulları göstererek onu özgürleştirmeyi amaçlar. Richard Devetak'ın ifadesiyle (2013, s.218), eleştirel teori bilginin belli bir bağlamda nasıl oluştuğu ve konumlandığına yönelik bir açıklamayı içeren, kendi üzerine düşünmedir. Marx'ın meşhur ifadesiyle özetleyecek olursak, "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir". Bu anlamda eleştirel dönemin temsilcileri sorun çözücü teorilerin ötesine geçerek bireyi özgürleştirmeyi amaçlar.

3. Bilimsel/Neo-Realizm ve Bilimsel/Eleştirel Realizm. Tüm Uİ öğrencileri

1979 yılında yayımladığı kitap ile Kenneth Waltz'un ortaya koyduğu Neo-Realist teorinin Klasik Realist teoriye bir *bilimsellik* kazandırdığını duymuştur. Waltz, insan doğası üzerine tartışmaların hâkim olduğu klasik realizme karşın, aktörlerin niyetlerinin ve özniteliklerinin ötesine geçerek bilimsel bir teori ortaya koymaya çalışmıştır. Bu teori Neo-Realizm-Yapısal Realizm ya da Bilimsel Realizm olarak adlandırılmaktadır. Neo-Realizm bir Uluslararası İlişkiler teorisi ve Uİ disiplininin en temel sorusu 'Savaşları neden çıkar?' sorusunun sistemik ve yapısal bir analizini sunarak nesnel bir açıklamasın göstermeye çalışır.

Ersel Aydın ve diğerlerinin işaret ettiği gibi (2015, s. 50), Uİ'yi diğer sosyal bilimler disiplinlerinden ayıran 'en temel araştırma konusu' *uluslararası sistem* ve onun *yapısı*dır. Waltz için sistem, birimlerin oluşturduğu bir bütündür. Tam olarak ifade etmek gerekirse sistem, birimler ve yapıdan oluşmaktadır. Yapı, sistemi bir bütün olarak düşünmeyi mümkün kılan sistem çapında bir bileşendir. Waltz, birimleri devletler olarak tanımlamakta ve devletler arasındaki etkileşimden onları sınırlayacak olan yapının (*anarşinin*) ortaya çıktığını söylemektedir. Herhangi bir siyasal yapının ise düzenleyici ilkesi (*ordering principle*), birimlerin karakteristiği (*character of units*) ve yeteneklerin dağılımı (*distribution of capabilities*) olmak üzere üç boyutu vardır (Waltz, 2015, s.113-125). İç siyasal yapıların düzenleyici ilkesi hiyerarşidir, çünkü iç politikada şiddet kullanma tekeli elinde bulunduran bir devlet vardır. Uluslararası yapıların düzenleyici ilkesi ise anarşidir. Devletin üzerinde bir üst otoritenin olmadığı bir düzende bütüncül ve rasyonel aktör olan devletlerin en temel motivasyonu hayatta kalmaktır (*survival*). Böyle bir sistem kendi-kendine yardım (*self-help*) sistemidir. Niyetler belirli olmadığı için devletler kendilerine güvenmekten başka çaresi yoktur. Sistemi ayakta tutan, daha doğrusu sistem içindeki savaşları ortaya çıkmasını önleyen mekanizma, güç dengesidir (*balance of power*). Waltz, güç dengesinin işleyişini açıklamaya çalışır.

Pozitivizm veya Postpozitivizm gibi bir bilim felsefesi olan ve Roy Bhaskar'ın katkıları ile kabul görmeye başlayan Bilimsel Realizm ise Uİ disiplinine özellikle Alexander Wendt ile birlikte 1987 yılında girmiştir. Doğa bilimlerinde Bilimsel Realizm, Sosyal bilimlerde ise Eleştirel Realizm olarak tanımlanmaktadır.

Faruk Yalvaç'ın (2012, s.3) söylediği gibi Uİ disiplini içindeki en önemli tartışmalardan biri, disiplinin bilimsel bir incelemesinin yapılıp yapılmayacağı üzerinedir. Bu anlamda Bilimsel veya Eleştirel Realizm, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki 'yöntemsel bir birlik' (Yalvaç, 2010, s.5) olduğuna inanmaktadır. Ancak hem salt ampirizme (yani sadece gözlemlenebilir olgulara) dayanan Pozitivizm'den hem de nesnel gerçekliği reddeden Postpozitivist anlayıştan farklı bir yaklaşımı vardır. Eleştirel Realizm'in en temel varsayımı insan düşüncelerinden bağımsız derin ve katmanlı bir gerçekliğin olduğu fikridir. Temel odağını Uİ teorilerinin çokça meşgul olduğu *dünyayı nasıl incelemeliyiz* (epistemoloji) sorusundan *bildiğimiz dünya neye benzemektedir* sorusuna (ontoloji) yönelmekte ve bilimin amacının gözle görülmeyen, altta yatan derin yapıların ortaya çıkarmak olduğunu savunmaktadır.

Eleştirel Realizm gerçekliğin üç boyutu (ampirik, fiili ve reel) olduğuna inanmaktadır. Kolasi'nin (2018, s.944) gösterdiği gibi; '*Fiili alan işsizlik, silah yarışı vb. gibi fiilen gerçekleşen olaylar örüntülerine işaret ederken, ampirik alan insanların bu olaylara ilişkin algıları, verileri veya gözlemleri içerir. Ancak bilimsel realizmin ayırt edici özelliği, bilimin ortaya çıkarmaya çalıştığı "gerçek" (reel) mekanizmalar, güçler, eğilimler vb. dünyasının (reel düzey) bağımsız gerçekliğini gösterme iddiasıdır*'. Kısaca özetlemek gerekirse, sınırlı bir ontolojiye dayandıkları için Uİ teorileri çoğu zaman sadece gerçekliğin yüzeysel boyutunu incelemiş ve altta yatan derin ve katmanlı yapıları görmezden gelmiştir. Bu anlamda Eleştirel Gerçekçilik ontolojik ufkumuzu genişleterek daha tutarlı bir teori geliştirmenin önünü açmaktadır. Uİ teorileri bu ontolojik açıklamaya dayanarak gerçekliğin daha derin, farklılaşmış ve katmanlı yapısını açığa çıkarmaya çalışır. Alexander Wendt, bu bilim felsefesinin varsayımlarına dayanarak Sosyal İnşacılık teorisini geliştirmiştir. Faruk Yalvaç (2010) gibi bazı akademisyenler ise, Eleştirel Gerçekliğin en çok Marksizm'in açıklamaları ile uyumlu olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla bilim felsefesi olarak Eleştirel Gerçekçilik farklı teoriler tarafından kullanılabilir. Lisans okurken bu ayırımdan habersiz olduğum için ilk dönemlerde sürekli bu iki kavramı aynı zannedirdim. Ancak iki kavram bambaşka anlam ifade etmektedir. Neorealizm bir Uİ teorisi, Eleştirel Realizm ise bir teori değildir, bir bilim felsefesidir.

4. Kenneth Waltz ve Rasyonel Aktör Varsayımı: Geleneksel Uİ kuramlarında

devletlerin güvenlik kaynaklı veya diğerk ulusal çıkarları gözeterek bütüncül bir rasyonel aktör olduğu varsayılır. Üst otoritenin olmadığı ve kendi-kendine yardımın (*self-help*) öncelikli olduğu - anarşik - bir düzende devletlerin temel motivasyonunun hayatta kalmak olduğu düşünülür. Rasyonel aktör olarak devletler fayda-maliyet analizi yapar ve niyetlerin muğlak olduğu bir ortamda mutlak/göreceli çıkarlarını güderler. Dolayısıyla ilgili terminoloji ile ilgili ilk akla gelen de Siyasal Realizm'in kuramcılarını olur ve Siyasal Realizm'in en şöhretli ismi olan Waltz'a sürekli bir atıf verilir. Ancak birçok yazar tarafından Waltz'a atıf vermenin hatalı olduğu ve onun yapısal realist teorisinde bu varsayıma yer verilmediğı söylenmeye başlanmıştır.

Bu ifadeler Waltz'un kendisi dahil birçok yazar tarafından ifade edilmiştir; 'Waltz, açıkça rasyonel aktör varsayımını reddetmiştir'. Hatta rasyonel aktör kavramının ampirik olarak 'ne anlama geldiğini bilmediğini' (Schouten, 2011, s.8) ve uluslararası politika teorisinin rasyonel aktör varsayımını içermediğini söylemiştir. 2008 yılında Aberystwyth'deki konferansta ise rasyonellik kavramından hoşnut olmadığını belirtmiştir (Mearsheimer, 2009, s.241). Her ne kadar Waltz rasyonel aktör varsayımını reddetmiş olsa da, onun teorisinin açık veya örtük biçimde bir rasyonel aktör varsayımını içerdiği söylenebilir.

Jeffrey Legro ve Andrew Moravcsik (1999, s.6) göre 'minimal' düzeyde herhangi bir realizm iki varsayımı içermektedir; *anarşi ve rasyonalite*. Eğer öyleyse, o zaman rasyonel aktör varsayımını çıkarttığımız zaman realizmden geriye ne kalır? John Mearsheimer (2009) Waltz'un teorisinden rasyonel aktör varsayımını çıkartıldığı zaman teorisinin devlet davranışlarını, dolayısıyla Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını açıklayamadığı için açıklama gücünü kaybettiğini ve normatif teoriye dönüştüğünü belirtmektedir.

Birkaç ay önce Brian Schmidt ve Colin Wight (2023) tarafından yeni yayımlanan çalışmada ise, Waltz'un teorisinin *ancak* rasyonel aktör modelini varsaydığı zaman bir anlam ifade ettiği iddia edildi. Dahası Waltz'un kendisinin dahi çalışmasında bunu kısmen kabul ettiğini gösterdiler. Burada karışıklığın nereden geldiğini ve nasıl anlaşılması gerektiğini göstermek adına ilgili çalışmanın küçük bir özetini sunuyorum. Aksi belirtilmedikçe tüm atıflar '*Rationalism and the "rational actor*

assumption” in realist international relations theory’ isimli çalışmaya aittir.

Schmidt ve Wight (2023), konunun daha iyi anlaşılması adına *epistemolojik ve ontolojik rasyonalizm* diye bir ayrım yapmaktalar. Buna göre epistemolojik rasyonalizm, Aydınlanma düşüncelerine bağlılık anlamında tutarlı bir teori yapabilmeye olan bağlılıktır. Ontolojik rasyonalizmde ise, aktörlerinin gerçekten rasyonel olduğu varsayılır. Örneğin, siyasal realizmde bu tartışmalar üzerine ilk defa teori geliştirmek adına değinen Hans Morgenthau, rasyonalizmi liberalizm ile eşdeğer tutarak, liberalizmin insan doğasını, dolayısıyla sosyal ve politik dünyayı anlayamadığı için eleştirmiştir. Ona göre, liberalizm uluslararası ilişkilerde ‘rasyonalist bir dış politika ideolojisidir’(s.163-4). Bu sebeptendir ki uluslararası arenada korkunç olaylar meydana gelmektedir. Çünkü ona göre, ‘politika bir bilim değil, bir sanattır ve gerekli olan, mühendis rasyonalitesi değil, devlet adamlarının bilgeliğidir’ (s.163). Diğer taraftan ise meşhur çalışmasında Morgenthau, uluslararası politikanın *nesnel bir teorisinin* rasyonel/akılcı bir şekilde geliştirilebileceğini söyler. Çünkü ona göre eğer siyaset “kökleri insan doğasında olan nesnel yasalar tarafından yönetiliyorsa”, o zaman realizm “bu nesnel yasaları eksik ve tek taraflı da olsa yansıtan rasyonel bir teori geliştirme olasılığına da inanmalıdır”(s.168). Dolayısıyla Morgenthau’da epistemolojik rasyonalizm varken, ontolojik bir rasyonel aktör modeli yoktur. Dolayısıyla onun teorisi ontolojik bir rasyonel aktör modeli varsaymaz. Ancak yine de ‘politikanın rasyonel bir teorisini’ (s.168) yapmak istediği için *yumuşak* bir rasyonel aktör varsayımı vardır.

Rasyonalizm kavramının ikinci kullanımı ise Robert Keohane’e aittir. Postpozitivizmin epistemolojik bir yansıması olan *düşünümseleci* geleneğe karşı rasyonalizmi savunmuştur ve kavramın rasyonel seçim teorisine, dolayısıyla rasyonel aktör varsayımına dayanan temel bir yorumunu yapmıştır. Bu tanımda aktörün her zaman fayda-maliyet analizi yaptığı varsayılır. Bu yaklaşım ekonomi ve siyaset biliminde yaygın bir şekilde kullanıldığı ve Waltz’un teorisi de rasyonel aktör modelini içeren mikroekonomi teorisinin varsayımlarına (s.164) dayandığı için, onun teorisi böyle bir varsayım içermekteydi. Diğer bir ifadeyle; Schmidt ve Wight’a göre, ‘Waltz devletlerin her zaman rasyonel davrandıklarına inanmak zorunda değildir, ancak devletler davranışlarını sistemin taleplerine göre düzenlemezlerse, sistemin onları cezalandıracağını varsaymak zorundadır. Bu

nedenle, “rasyonel aktör varsayımı” çıkarıldığında teorisinin belirlenebilir bir sonucu yoktur’ (s.159).

Waltz, savaşları önleyecek bir mekanizmanın olmadığı anarşik bir ortamda devletlerin iç yapısına veya liderlerin algılarına odaklanmayan ve tarihsel süreçteki düzenlilikleri ve nedensellikleri açıklayacak sistemik ve yapısal bir teori geliştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle Waltz yine Morgenthau gibi, bilimsel bir teori geliştirmek istediği için, bu anlamda onun yaklaşımı epistemolojik bir rasyonaliteyi açıkça içermektedir. Diğer taraftan, uluslararası politikanın yapısı aktörleri belirli şekilde davranmaya teşvik ettiği veya onları caydırdığı için de bunları maliyet analizi yapacak şekilde bütüncül bir rasyonel aktör modeli varsayması gerekir. Dolayısıyla, aslında ontolojik olarak da bir rasyonel aktör modeli tanımlamaktadır. Schmidt ve Wight’e göre, eğer devletler sürekli irrasyonel davranırsa ki bu bir patoloji haline gelir ve yapı devlet davranışlarını açıklayamaz. Rasyonel aktör modeli iç politikanın neden müteşekkil olduğu fark etmeksizin devletlerin belirli şekilde hareket ettiğini varsayar. Yani Rasyonel Aktör Modeli devletlerin demokratik olup olmamasına bakmaksızın ya da liderlerin özelliklerine atıfta bulunmaksızın bir uluslararası politika analizini yapmayı mümkün kılar. Bu yüzden bu varsayımı kabul etmediği halde Waltz, kendi eleştirdiği ‘indirgemeciliği kabul etmeye zorlanacaktır’ (s.170). Nitekim Waltz’un kendi tanımına göre de; ‘aktörlerin motivasyonu gerçekçi bir şekilde tanımlanmak yerine varsayılır. Bu varsayım, bir teori oluşturmak adına yapılan radikal bir basitleştirme.’

Schmidt ve Wight, Waltz’un ifadelerini seçerken çok dikkatli olduğunu vurguluyor. Örneğin, ‘tüm (all) aktörlerin rasyonel olması gerekmez ancak bazı devletler nispeten iyi yaparsa, diğerleri onu taklit edecektir.’ demektedir (s.173-4). Hangi devletler peki? Rasyonel davranan devletler. Daha da önemlisi, teorisinin devlet davranışlarını açıkladığını iddia eden Mearsherimer’den farklı olarak Waltz için, devletlerin irrasyonel olması önemli değildir, çünkü o, devlet davranışlarını açıklamakla zaten ilgilenmemektedir. İkincisi ise, onun teorisi zaten *araçsalcı (instrumental)* bir yaklaşımı savunduğu için varsayımlarının gerçekçi olması ile ilgilenmez, teorileştirme adına onu sadece varsayar. Bu yüzden yine Waltz için başarısız devlet davranışları onun teorisini yanlışlamamaktadır. Dolayısıyla, Waltz’un devletleri rasyonel devletlerdir.

5. Siyasal Realizm'de Hegemonya ve Neo-Gramşiyen Hegemonya:

Disiplinde üzerinde uzlaşa sağlanamayan kavramlardan biri de Hegemonya kavramıdır. Farklı düşünce okullarınca *süper güç, hakimiyet, liderlik, üstünlük, imparatorluk* şeklinde tanımlanan kavramın merkezinde ABD'nin 1970'li yıllardan itibaren düşünce geçmesi üzerine olan tartışma yer almaktadır. Hegemonya ve Hakimiyet aynı mıdır ve sadece bir büyük gücün diğerleri üzerindeki zora dayalı baskın rolünü mü ifade eder? Bu sorular Uİ öğrencilerini meşgul eden sorulardır.

Hegemonya kavramının birkaç farklı tanımı yapılabilir (Antoniades, 2017). Nitekim burada amacım farklı tanımları sunmak değil, sarkacın iki uç tarafında yer alan iki düşünce okulunun yaklaşımları üzerinden kavramın ifade ettiği iki farklı anlamını göstermektir. Realist düşünce okulu, hegemonya tartışmalarını *Hegemonik İstikrar Teorisinin* varsayımları ile ele almaktadır. Charles Kindleberger tarafından geliştirilen, Robert O. Keohane tarafından isimlendirilen ve özellikle de ABD'li siyaset bilimciler arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası düzeni açıklamak için geliştirilen bu teoriye göre, uluslararası ekonomik *açıklık* ve *istikrar*, en çok sistemde baskın bir devlet olduğu zaman mümkün olmaktadır (Webb ve Krasner, 2009). Bu anlamda Brian Schmidt'in de belirttiği gibi (2021, s.33), realist Hegemonya tanımında iki özellik öne çıkmaktadır; güç (*overwhelming power*) ve hükmetme (*dominance*). Burada hegemon, 'üstün yeteneklere sahip bir devlet olarak' tanımlanmaktadır. Yani en güçlü devlet *hegemon* devlet olmakta ve bu devletin diğerleri üzerinde uyguladığı güç de *hegemonik güç* anlamına gelmektedir. *Hegemonya* ise hegemon devletin muktedir olduğu dönemi ifade etmektedir. Uluslararası politikadaki değişimler de bu muktedir devletlerin yükseliş ve çöküşleri (Kennedy, 2017) veya diğer bir devletin [yükselişi ile birlikte](#) ortaya çıkan savaşlarla açıklanmaktadır.

Teori, hegemon gücün materyal kapasitelerindeki düşüş ile birlikte hegemon devletin, dolayısıyla da ABD hegemonyasının düşüşünün gerçekleşeceğini öngörmeye çalışmıştır. 1970 ve 1980'lerde yapılan bir dizi çalışmayla (Webb ve Krasner, 2009) ABD ile birlikte hegemonyanın da düşünce geçtiği varsayılmış ancak bu süreç bir türlü gerçekleşmemiştir.

Diğer taraftan ikinci bir kavramsallaştırma ise, Antonio Gramsci'nin (Gill, 1993)

tanımına dayanan ve Robert Cox (2016) tarafından ortaya konan hegemonyanın sadece güce değil, aynı zamanda *rızaya* dayanan yönünü de vurgulayan Neo-Gramscian Hegemonya (Rrapaj, 2021, s. 33-66) kavramıdır. Burada hegemonya, devlet içindeki *toplumsal güçler (social forces)* tarafından üretilen rızanın dünya ölçeğinde yayılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu rıza (*consent*), maddi kaynaklar ve kurumlarca geniş bir tabanda desteklenir ve diğer tüm ülkelerde karşılık bularak yayılır. Kısaca İlhan Uzgel ve N. Bedirhanoglu'nun (2015, s.121) ifade ettiği gibi, Cox, hegemonyanın ulusal ölçekte başlayıp küresel bir boyuta taşındığını, yalnızca maddi güç ile değil, *rıza, fikirler ve kurumlarla* oluşturulduğunu ve devlete ait değil, *hâkim sınıflarla* ilgili bir olgu olduğunu söyleyerek hem hegemonik düzenin analizini yaptı hem de “devletin uluslararasılaşması” kavramıyla kendisinden sonra gelen tartışmaların önünü açmıştır.

Gramsci için temel sorunsal, uzun zamandır gelişmekte olan ülkelerde çıkması beklenen devrimin neden Batı Avrupa’da değil de Rusya’da ortaya çıktığıdır. Ona göre, egemen sınıf kendi hakimiyetini kabul ettirmek için çeşitli imtiyazlar sunarak işçi sınıfına liderliğini veya hegemonyasını kabul ettirmiştir. Bu hegemonya, egemen grubun ahlaki, siyasi ve kültürel değerlerinin toplumun geneline yayılmasını ve alt gruplar ve sınıflar tarafından kendi değerleri olarak kabul edilmesini sağlamıştır (Hobden ve Hobson, 2014, s.147). Gramsci Machiavelli'nin *centaur* metaforu üzerinden hegemonyayı yarı insan yarı hayvan şeklinde bir benzetmesini yaparak hegemonyanın güç ve rıza ile nasıl üretildiğini göstermiştir.

Bu yaklaşımı Uİ’de geliştiren Cox’un Neo-Gramscian yaklaşımında (Okur, 2015) öncelikle devletlerin kara kutu olmadığını belirtmek gerekir. Devlet, içinde çeşitli çatışan grupların veya sınıfların karşılaştığı bir alandır (Carnoy, 2001). Bu alan altyapı (sosyo-ekonomik ilişkiler) ve üst yapı (siyasal-kültürel ilişkiler) arasındaki karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri ile *tarihsel blok* şeklinde bir *devlet biçimi* olarak üretilir. Tarihsel blok, devlet içindeki egemen sınıfın kendi devlet biçimini inşa ettiği bir ittifaktır. Bu ittifak en güçlü devlet içinde ortaya çıkar ve çeşitli süreç ve kurumlarla diğer devletlere yayılır. Örneğin, öteki devletlerdeki aydınlar ve diğer sınıflar bu güçlü devlet içindeki sınıflarla etkileşim içine girerek *organik bağ* oluşturur. Aynı zamanda aydınların ve toplumsal grupların rızasını almakla hegemonya, uluslararası alanda kabul görmeye başlar. Hegemon devlet,

hegemonyasını bu tarihsel blok ile yeniden ve yeniden üretir. Hegemonik kriz ise bu rızanın sorgulanması ile ortaya çıkar (Uzgel, 2014). Dolayısıyla, bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Hegemonik İstikrar Teorisi için hegemonik kriz 1970'lerde ABD'nin düşüşe geçmesi ile Neo-Gramscian Hegemonya anlayışına göre ise, 11 Eylül ve Irak müdahalesi (Uzgel, 2014) sonrasında ortaya çıkmıştır.

6. Siyasal Realizm/Realist: Günlük hayatta bir eleştiri yaparken realist/gerçekçi olmaktan bahsederiz. Benzer şekilde konu uluslararası ilişkiler olunca yine karşımızdakini gerçekçi olmamakla suçlarız. Örneğin '*Putin'in Akdeniz'de askeri üsleri var. Buna izin verir miydi?*' deriz ya da "*Papanın kaç tümeni var?*" gibi bir söylemde bulunuruz. Çoğu zaman bu söylemler üstü kapalı da olsa, Siyasal Realizm olarak tanımlanan bir yaklaşıma işaret eder. Peki bu, diğer söylemlerin daha az gerçekçi olduğu anlamına mı gelir?

Siyasal Realistler, askeri gücün ve ekonominin öneminden yola çıkarlar ve uluslararası ilişkilerde gücün tek geçer akçe olduğunu iddia ederler. İnşacılık yaklaşımını savunanlar, sadece maddi kapasitelerin değil, kimliklerin, normların ve paylaşılan anlamların da önemli olduğu vurgularlar. Yine Mearsheimer'in cimri (*parsimonius*) teorisini eleştiren [Andrew Moravcsik](#), bir teorinin incelemeye çalıştığı malzeme kadar basit veya kompleks olması gerektiğini söylerken, aslında liberalizmin daha gerçekçi olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde bu durumdan rahatsız olduğunu belirten [Iver Neuman](#) da, ders kitaplarındaki bu ayrımı anlamadığını ve postyapısalcıların da iktidarın realizminden yola çıktığını söylemektedir. Dolayısıyla, her yaklaşım belirli ölçüde gerçekliğe yaklaşır ve her teori diğerinden biraz daha *gerçekçidir*. Bu yüzden gerçekçilik sıfatı sadece realist teorinin öğrencilerine ait bir tanımlama değildir. Dikkat edilirse, Robert Gilpin'in (2007) meşhur çalışmasının başlığı da '[Hiçkimse Siyasal Realistleri Sevmeyiz](#)' idi. Realist değil, '*Siyasal*' Realist.

7. Alexander Wendt ve Kimlik: Uİ öğrencisi olarak konu *kimlik* olunca akla hemen İnşacılık (Hopf, 1998) teorisi gelmektedir. Yine İnşacılık dediğimizde doğrudan onu anaakım teorilerden biri haline getiren Alexander Wendt'ten başkasını düşünemeyiz. Hal böyle olunca, konu ne zaman kimliklere gelirse, sadece ve sadece Wendt'e atıf veririz. Ancak dikkat edilmesi gereken en temel

konu, bizim anladığımız kimlik ile Wendt'in kullandığı kimlik kavramının başka şeyleri ifade ettiğidir.

Kadın/erkek, öğretmen/öğrenci, muhafazakâr/liberal, kapitalist/komünist gibi birbirinden farklı kimlik türleri vardır ve ilginç olan, bunların hiçbiri Wendt'in teorisi için kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Örneğin, Waltz için devletlerin öz niteliği (komünist veya kapitalist olması) önemli değildir. Devletler bu anlamda işlevsel olarak aynıdır sadece kapasite (askeri-ekonomi) olarak farklılaşmıştır. Dolayısıyla burada devlet bir kara kutudur ve devletin içine bakmanın anlamı yoktur. Benzer şekilde Wendt de neo-realizmin birçoğu varsayımını kabul eder ve yine yapısal bir teori ortaya koymak istediği için de Waltz gibi devletin öz niteliklerini dışarıda bırakır (Bozdağlıoğlu, 2003, s.14-35). Wendt için de devletin kapitalist, komünist, Türk vb. kimliklerinin olması, onun uluslararası politika analizi için önemli değildir. Öyleyse, Wendt kimlik derken neyi kastetmektedir?

Wendt (1999, s.224-33), Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi isimli temel çalışmasında dört farklı kimlik türü saptar; (1) *kişisel/bileşik kimlik*, (2) *tip*, (3) *rol*, (4) *kolektif kimlik*. *Bileşik* kimlikler materyal temeli vardır, değişmezler. Örneğin, insan bedeni veya devletin toprağı gibi. İkinci, *tip* kimlikler sosyal bir kategoridir ve diğerleri ile benzer karakteristikler (dış görünüş, tutum, davranış, dil, değerler vs.) paylaştığımızı gösterir. Yine bileşik kimlikler gibi tip kimlikler de içseldir, yani bu kimliklere sahip olmak için ötekine ihtiyacınız yoktur. Örneğin kapitalist, faşist veya monarşik devlet olmanız, devlet-toplum ilişkileriyle ortaya çıkar. Japonya örneğinde olduğu gibi ABD ile etkileşim yoluyla da rejim değişikliği yaşanmış olabilir ancak nasıl bir devlet olduğunuz sisteme dışsaldır ve karşılıklı oluşmaz. Üçüncüsü, *rol* kimlikleridir. Burada ise öteki ile olan etkileşiminiz sayesinde kimlik türü ortaya çıkar. Kendi başınıza öğrenci olamazsınız veya bir komünist yoksa antikomünist olamazsınız.

Son olarak, Wendt'in üzerine en çok kafa yorduğu kimlik türü ise *kolektif kimliklerdir*. Rol kimliklerine dayanır çünkü ötekilerle etkileşim gerektirir. Ancak rol kimliklerinden ayrılır çünkü rol kimlikleri *farklı* rolleri yapabilmeniz için gerekliken, kolektif kimlikler ise *tek bir* kimliğe evrilmeniz için gereklidir. Diğer

bir ifade ile kolektif kimlik tip ve rol kimliklerinin 'ayrıt edici bir kombinasyonu ile özgeci olmaya itecek nedensel güce' sahiptir. Bu da ancak özdeşleştirme yoluyla gerçekleşir. Sonuç olarak devletler uluslararası politikada negatiften-pozitif (Bozdağlıoğlu, 2003) doğru özdeşleştirme (*identification*) yolu ile etkileşime girerler. Bu etkileşim de *imitasyon* ve *sosyal öğrenme* ile gerçekleşir (Kowert, 2016). Bu yüzden Wendt, Waltz'tan farklı olarak üç tür Anarşi olduğunu söyler; *Hobbescu*, *Lockcu* ve *Kantçı*. Farklı Anarşi Kültürlerinde de Öteki *Düşman*, *Rakip* ve *Arkadaş* olarak görülür. Dolayısıyla Wendt'in üzerinde durduğu temel nokta budur. Bu yüzden eğer kimlik derken İslamcı, Türk, kapitalist vb. gibi kimlikleri kastediyorsanız, Wendt'e atıf vermek hatalı olur.

8. Kurumlar ve Örgütler: Günlük yaşamda kurum değince hemen akla fiziksel bir yapı gelir. Ancak Sosyal Bilimlerde kurum, kuruluş, örgüt, organizasyon bunlar birbirinden farklı kelimelerdir. UI'de kurum derken aslında en geniş tanımıyla *kurallar ve normlar bütünü*nü kastederiz. Örgütler ise fiziksel bir oluşuma işaret eder. Bu anlamda *değerler* bir kurumdur ancak *bakanlık* bir kurum değildir. Benzer şekilde *egemenlik* bir kurumdur, *Birleşmiş Milletler* bir kurum değildir. Bu iki kavram bazen birbirinin yerine kullanılsa da, literatürde ayrı kullanımı artık yaygın kabul görmeye başlamaktadır.

Kurum literatürü UI disiplinde belirli bir gelişim geçirmiştir. İlk dönemlerde kurum ve örgüt aynı anlamda kullanılmış ve resmi yasal anlaşmaları içeren BM çalışmalarını ifade etmiştir. 1970'lerde değişen dünyada yönetişimi teorileştirmek için 'rejim' literatürü' (Aksoy, 2015) ortaya çıkmış ve kurallar, prensipler, normlar, prosedürlere işaret etmiştir (Krasner, 1982).

1990'lı yıllarda ise 'kurum' kavramı *rejim* kavramının yerine kullanılmaya başlamıştır. Lisa Martin ve Beth Simmons (2012, s.328) kurum kavramı ile ilgili realist olarak kurumlara inanmadığı için ironik olmasına rağmen Mearsheimer tarafından kullanışlı bir tanımının yapıldığını belirtiyorlar. Buna göre Mearsheimer, kurumları 'devletlerin birbirleriyle işbirliği ve rekabet etme yollarını belirleyen kurallar bütünü' olarak tanımlamıştır. Diğer bir ifade ile kurumlar, uluslararası davranışı ve/veya pratikleri (Young, 1982) yönlendiren *kurallar seti* anlamına gelir. Kurallar ise genellikle belirli eylem türlerini

yasaklayan, gerektiren veya izin veren beyanlar (*statetments*) olarak düşünülür (Ostrom, 1986). Bazen kurum kelimesini hem kuralları hem de örgütleri ifade etmek için kullanmışsa da, Martin ve Simmons analitik olarak Uluslararası Kurumlar ve Uluslararası Örgütler arasında bir ayrım yapmanın uygun olduğunu belirtmişlerdir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus, nasıl ki Uluslararası Hukuk yazılı olmayan örf ve adet kurallarını içeriyorsa, benzer şekilde kurumlar da sadece formal ve formal olmayan kurallardan oluşmamaktadır. Özellikle İnşacı literatürün önemli katkılarıyla kurumlar, *normlar seti* olarak da tanımlanabilmektedir. Kurallar, şeylerin nasıl yapılması gerektiği ile ilgilidir, bu anlamda bir aktör tarafından diğerine empoze edilir (Duffield, 2007, s.10), ancak normlar ise paylaşılan anlamlardır.

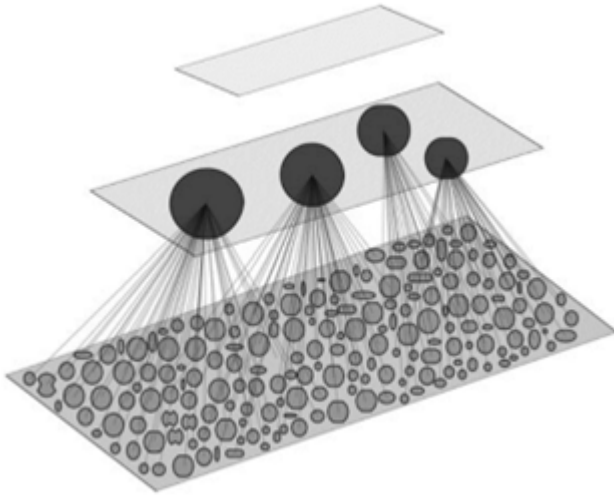
Son olarak John Duffield tarafından 2007'de yayımlanan bir çalışma, kurum kavramının *hem normlar hem de kuralları* içerecek şekilde kapsamlı bir tanımını yapmış ve Uluslararası Kurumların 9 farklı tipolojisini ortaya koymuştur (Tablo 1). Yine de birçok ders kitabı kurum kavramını günlük hayatta ifade ettiği anlamı ile kullandığını belirtmek gerekir. Örneğin açıktır ki AB kurumları derken egemenlik kastedilmez, birimler kastedilir. Kuramsal tartışmalarda ise bu ayrım gözetilmeye çalışılır.

Tablo 1. Uluslararası Kurumların Tipolojisi (Duffield, 2007)

		ONTOLOJİK FORMLAR		
		Öznelarası Normlar (uluslararası teamül hukuku, münferit rejimleri içerir)	Norm ve Kural Kombinasyonları (kodifie edilen uluslararası teamül hukuku ve bazı müzakere edilmiş rejimleri içerir ancak bunlarla sınırlı değildir)	Resmi Kurallar (empoze edilen rejimleri ve bazı müzakere edilmiş rejimleri içerir)
F O N K S İ Y O N L A R	Oluşturucu	Egemen devlet olma, rıksal eşitlik	Diplomatların ve diplomatik misyonların statüsü (örneğin, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi)	Uluslararası Örgütler sözleşmeleri (örneğin, IMF Anlaşma Maddeleri, ICAO Sözleşmesi)
	Düzenleyici (rejim normları ve kurallarını içerir)	Geleneksel savaş hukuku (örneğin, Adil savaş doktrini)	Kodifiye edilmiş savaş kanunları (örneğin Cenevre Sözleşmeleri), Genel Kurul deklarasyonları	Devletlerarası düzenleyici anlaşmalar (örneğin, 200 mil sınır, GATT ticaret kuralları, posta sözleşmeleri, Açık Semalar Anlaşması)
	Prosedürel (rejim prosedürlerini içerir)	Mutabakat, oybirliği ve egemen eşitlik normları (bir devlet, bir oy)	Anlaşmaların müzakere edilmesi, onaylanması ve yorumlanmasına ilişkin usuller (örneğin, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi)	Resmi Uluslararası Örgütler prosedürleri (örneğin, Güvenlik Konseyi oylama kuralları, DTÖ anlaşmazlık çözüm prosedürü)

9. Analiz Düzeyi/Analiz Birimi ve Yapı/Yapan Sorunu: Uİ disiplininde çözümlenmesi gereken en önemli sorunsal ne diye sorulacak olsa muhtemelen yanıt *Analiz Düzeyi* sorunsalı olurdu. Disiplinin alamet-i farikası olan, bugün hala tartışılmaya devam eden ve bütün/parça, makro/mikro, sistem/birim, yapı/yapan gibi farklı tartışmaların merkezinde yer alan bu tartışma, ilk defa Waltz'un, sonra ise David Singer'in katkıları ile gündeme gelmiştir.

**Figür 1. Jack Donnelly'e göre (2021)
Waltz'un Devletler Sistemi**

Uİ öğrencileri eğitim hayatı boyunca çok temel bir soru ile karşı-karşıya kalmaktadır; *İkinci Dünya Savaşı neden çıktı?* Hitler gibi bir lider yüzünden mi, anti-demokratik Almanya'nın rövanşist politikaları yüzünden mi yoksa uluslararası sistemdeki güç dengesinin zayıflaması (ya da daha derin yapılar) yüzünden mi? Bu soruya yanıtınız açıklamayı nerede aradığınıza işaret edecektir. Yine de bu soruların cevabı her zaman net değildir ve genelde bir Uİ öğrencisinden bu yanıtlardan sadece birini seçmesi beklenmektedir.

Analiz Düzeyi tartışması Uİ'de 1950'lerden itibaren kümülatif bilgi birikimi elde edebilmek ve sosyal olguları daha nesnel ve pozitivist bir şekilde incelemek adına doğa bilimlerinden ödünç alınarak kullanılmaya başlamıştır. Araştırmacılar titiz bir şekilde konuları çalışmadıkları için, temel sorun buna göre, *yöntemseldi* ve devlet davranışının bir korelasyon olarak açıklanması gerekmektedir. Açıklama

ise iki düzeyde -makro ve mikro- işlemekteydi; sistem ve devlet. Singer'e göre araştırmacı bu ikisinden birisini seçebilirdi ve 'yöntemimizi çalışmasının ortasında bırakmamalıyız' demektedir (Singer, 2006).

Analiz Düzeyi Uı'de kabul görse de, düzey kavramı kendi içinde çeşitli sorunlar barındırmaktadır ve araştırmacılar farklı çalışmalarda bu sorunu yeniden kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Örneğin Nuri Yurdusev (2007) Singer'in *Seviye* ve *Birim* kavramını hatalı olarak birbiri yerine kullandığını belirtmektedir. Bilim metodolojisinde kullanılan soyutlama düzeyine göre *felsefi*, *teorik* ve *pratik* olmak üzere üç düzey olduğunu ve bu düzeylerde çalıştığınız aktörlerin de *birimler* olduğunu göstermektedir. Örneğin *gücün* kavramsallaştırılması felsefi düzeyde, *güç politikalarını* alışmak teorik ve *belirli güçlerin/devletlerin politikalarını* alışmak da pratik düzeyde gerçekleşir. Kısaca sistem kavramsallaştırması felsefi, güç dengesi teorik ve Avrupa uyumu ise pratik araştırma düzeyini oluşturmaktadır. Yurdusev'in katkısı önemliyse de düzey/birimle ilgili kavramsal kafa karışıklığını giderememiştir.

Analiz Düzeyleri	
Açıklanan:	Açıklayan:
Uluslararası/sistemik	Uluslararası/sistemik
Ulusal/Aktör	Aktör/Dış Politika ıktısı
İç Politika	İç Politika
Karar Alma	Karar Alma

**Tablo 2. Hans Mouritzen' e göre (1980)
Disiplinde Açıklayan-Aıklananların Yönü**

Singer'e göre sorun yöntemsel olduğu için, hem birim/düzey, sistem/birim, makro/mikro ve yapı/yapanı aynı şeymiş gibi algılar hem de ikililikler şeklinde birbirinden ayrı tutarak bir hiyerarşiye ve şeyleşmeye neden olur. Heiki Patomaki'nin (2002, s.78) ifadesiyle söyleyecek olursak, geleneksel literatür

devleti atomist ve üniter bir aktör olarak ele aldığı için temel varsayımlar *sabit* hale gelir ve sosyal varlık, dünyanın gerçek olmadığı, *farklılaşmadığı, katmanlı ve yapılanmış* olmadığı gibi örtük bir varsayımla istatistiksel olarak ölçülebilir 'faktörlere' indirgenir. Dolayısıyla analiz düzeyleri olayları açıklarken birimlere mi yoksa bütüne mi bakılması gereken bir şey olarak algılanır. Bir düzeyin diğer düzeyden ortaya çıktığı, daha doğrusu Faruk Yalvaç'ın ifadesiyle (2012, s.23), uluslararası bir düzey değil "*toplumsal, ekonomik ve siyasalın bir yönünü*" oluşturduğunu, sistemin nasıl oluştuğunu ve yapının nasıl ortaya çıktığını anlamak gerekli olmaktadır. Bu yüzden tartışmanın yönü metodolojik bir yaklaşım olan Analiz Düzeyleri sorunundan, bildiğimiz dünya neye benzemektedir ya da aktörlerimiz kimlerdir ve yapı nedir gibi ontolojik sorulara yöneltildiği Yapı/Yapan tartışmasına evrilmiştir. Basit olarak ifade etmek gerekirse Analiz Düzeyi ve Yapı/Yapan arasındaki ayırım metodolojik/ontolojik ayırım olarak anlaşılabilir.

Yapı-yapan tartışması ilk defa literatüre Alexander Wendt'in 1987 tarihli çalışması ile girmiştir. Wendt çok basit bir varsayımdan yola çıkmaktadır. Sosyal araştırmanın altında yatan toplumsal hayatla ilgili herkes tarafından kabul edilmiş iki temel önermenin olduğunu söylemektedir; (1) *insanlar yaşadıkları toplumu dönüştürmeye veya yeniden üretmeye yardımcı olan maksatlı aktörlerdir.* (2) *toplum bu maksatlı aktörlerin arasındaki etkileşimi yapılandıran sosyal ilişkilerden oluşmaktadır.* Marx'ın ünlü ifadesiyle [söyleyecek olursak](#) "İnsanlar tarihlerini yaparlar ama istedikleri gibi değil; kendi seçtikleri şartlarda değil, ama geçmişten gelen ve mevcut şartlar altında yaparlar'. Dolayısıyla her toplum veya sistem yapı ve yapan içermektedir. Öyleyse o zaman yine Wendt'e göre, araştırmacı bu sosyal ilişkiler konusunda kuramları önceden varsaymaları gerekir; '*Daha genel ifade etmek gerekirse, bütün sosyal bilim kuramları yapanları ve sosyal yapıları birbirlerine göre konumlandıran "yapan yapı sorununa" en azından dolaylı bir çözüm içermektedir*'. Bu anlamda neorealizm yapısal bir analiz sunduğunu iddia etmekte, liberaller ise uluslararası politikayı açıklamada bireyci bir yaklaşım sunmaktadır. Wendt ise yapı ve yapanın birbirini nasıl inşa ettiğini göstermektedir. Tartışmanın diğer boyutu, Uluslararası İlişkiler kuramlarının bütüncül veya indirgemeci bir yaklaşımla analizlerini yapıp yapmadıkları üzerinedir ki bu yazının sınırlarını aşmaktadır.

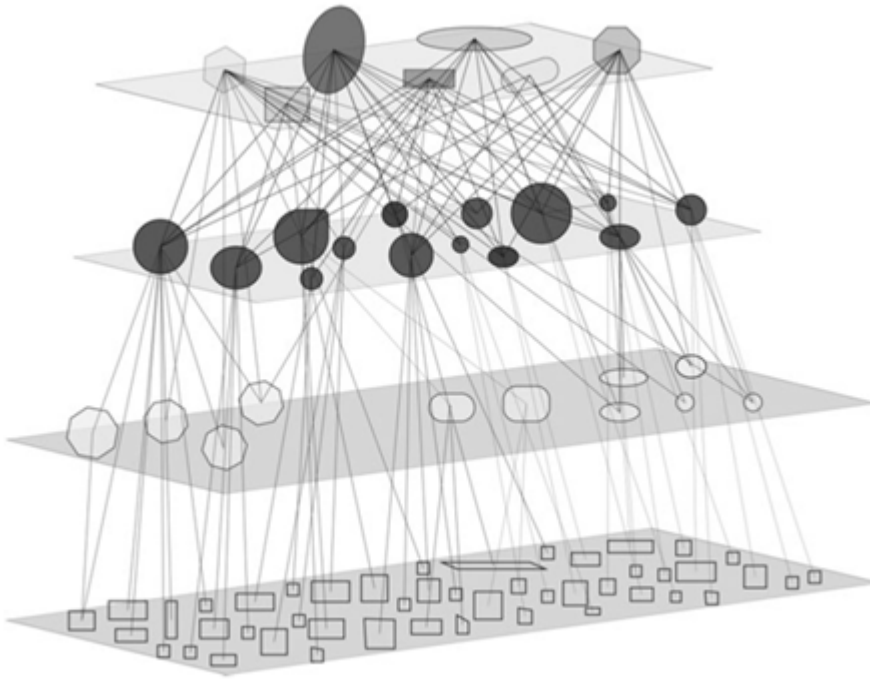
Son olarak, bir çalışmadan daha bahsetmek gerekiyor. Analiz Düzeyleri

tartışması, pozitivist ve yöntemsel bir yaklaşım olduğu için düzeylerin şeyleşmesi gibi temel bir eleştiriye maruz kalsa da, Colin Wight (2009, s. 106) *dikey ama hiyerarşik olmayan* bir Analiz Düzeyinin ele alınabileceğini belirtmektedir. Bununla ilişkili yakın tarihli bir çalışma ise, Analiz Düzeylerinin yöntemsel bir çerçeve olmasına rağmen, her yöntemsel çerçeve gibi bir ontolojik varsayım barındırdığını ve düzeyleri ayrı ayrı *sosyal yapılar* olarak kavramsallaştırarak, kullanışlı hale getirebileceğimizi söylemektedir (Temby, 2013).

Tablo 3. O. Temby'nin (2013) Analiz Düzeyi ve Yapı-Yapan Sorunu (Metodoloji ve Ontoloji bir arada)

		Analiz Düzeyleri		
		Birey	Devlet	Uluslararası Sistem
Yapı ve Yapan	Bütüncül	Klasik Realizm Neoklasik Realizm Liberal Uluslararasıılık İnşacılık	İnşacılık	Dünya Sistemleri Teorisi İnşacılık
	Atomist (İndirgemeci)		Klasik Realizm Neoklasik Realizm Dünya Sistemleri Teorisi Liberal Uluslararasıılık Demokratik Barış Teorisi	Kurumsalcılık Neoklasik Realizm Neorealizm Liberal Uluslararasıılık Sistemik Uİ Teorileri

Figür 2. Heterarşi (Çok aktörlü, çok düzeyli yönetim) (Donnelly 2021)

10. Post-pozitivizm - Postmodernizm/Postyapısalcılık. Eğer Robert Cox Postpozitivist mi yoksa Postmodernist midir diye bir soru sorulsa, muhtemelen herkes aynı yanıtı verecektir. Ancak bazı okumalar gerçekten kafa karıştırıcı olabilmekte ve Cox'un bir Postmodernist olduğu izlenimini vermektedir. Örnek vermek gerekirse, Tayyar Arı'nın uluslararası ilişkiler teorisi ders kitaplarında kavramların özel kullanımı öğrencileri yanlış okuma yapmasına neden olabilmektedir. 10 ve üzeri baskı yapan bu kitaplarda, Arı, post-pozitivizm, postmodernizm ve postyapısalcılık gibi kavramları karmaşık bir şekilde ele almaktadır. Bu durum, okuyucuların kafasını karıştırarak Cox'un epistemolojik konumu hakkında yanlış anlamalara yol açabilmektedir.

Uİ öğrencileri eğitim hayatları boyunca disiplinin gelişmesine olanak sağlayan çeşitli büyük tartışmaları okurlar. Genelde Uİ tarihi büyük tartışmalar veya *izm*'ler özelinde ve çok dar bir şekilde anlatıldığı için arka planda gerçekleşen olaylar (Kolasi, 2014, s.289-295) ve dolayısıyla bu tartışmaları mümkün kılan koşullar çoğu zaman es geçilebilmektedir. Örneğin ders kitaplarında genelde postmodernizm kavramının sadece teorik yönü verilir ancak onu ortaya çıkaran koşulları ya da bu kavramın aynı zamanda bir dönemi veya süreci işaret etmesi üzerinde çok durulmaz. Bu da birçok sorun yanında bazı sorunlara neden olmaktadır. Konumuz açısından burada 1980 ve 1990'larda Pozitivist ve

Postpozitivistler arasında devam eden büyük tartışma üzerinde durulacak ve Postpozitivistler içinde yer alan Postyapısalcı/Postmodern kavramlarının açıklaması sunulacaktır.

Günümüzde Uİ disiplininde “Postmodernizm” ve “Postyapısalcılık” birbirinin yerine eşanlamda (Kolasi, 2014, s.301) kullanılmaktadır. Bununla birlikte yine tartışmayı okuyanlar, tartışmanın hemen öznel/nesnel, anlama/açıklama, rasyonalist/düşünümsel düalizmler şeklinde bilinen Pozitivizm/Postpozitivizm tartışmasına götürdüğünü kolayca görebilir. *Postmodernistler/Postyapısalcılar* da Pozitivistlerden farklı olarak, dile ve söyleme *yani anlamlara (meaning)* önem verdiği için Postpozitivist kamp içinde kümelendiği bariz bir şekilde anlaşılır. Postpozitivizm tüm bu yeni dönemdeki teorileri tanımlamak için kullanılır ve Neo-Gramşiyen teori, Frankfurt okulu, Postyapısalcılık/Postmodernizm, Feminizm ve İnşacılık bu çatı altında yer alır.

Tartışmaya girmeden önce kısaca ifade etmek gerekirse, Pozitivizm Sosyal Bilimlerin Doğa Bilimleri gibi açıklanabileceğine inanan, değerlerden bağımsız, bilen özne ile bilinen nesne arasındaki ayrımı vurgulayarak gerçekliğin tekrar eden nedenselliklere dayanan gözlemlenebilir ve ölçülebilir ampirik verilerle anlaşılabilirliğini savunan ve Soğuk Savaş’ın sonuna kadar Uİ disiplininde hakim olan bir bilim felsefesidir (Özlük, 2014, s.38-56). Öyle ki, uzun süre bir Amerikan disiplini olarak görülen Uİ’de, 2007 yılında Amerika’da ve Kanada’daki akademisyenleri inceleyen [bir araştırma](#), 1.232 akademisyenin %70’inin kendisini Pozitivist olarak tanımladığını göstermiştir.

Diğer taraftan neoliberal kapitalist sürecin eklemelenmesiyle 1970’li yıllardan itibaren sınıf siyasetinden kimlik siyasetine doğru geçiş yaşanmış, devletin otonomisi sorgulanmaya ve bireyin ancak farklılıklarıyla özgürleşebileceği savunulmaya, bilgi/iktidar arasındaki ilişki gösterilerek de Pozitivizm’in hakim konumu sarsılmaya ve Postpozitivist bilim felsefesi kabul görmeye başlanmıştır. Çok kaba ifade etmek gerekirse, Postpozitivistler ise ampirizme dayalı bilim anlayışını ve bu anlayışın Uİ’deki en önemli temsilcisi Neorealizm’in verili aldığı devlet, egemenlik, anarşi gibi kavramların eleştirisi ile *düşünümsel (reflektivist)* bir bilim yaklaşımı ile Pozitivizm’in karşısında yer almıştır.

Kimberley Hutchings'in (2000, s.80) tanımlamasıyla, bu tartışma içinde konumlanan teoriler, 4 farklı gelenek içinden gelen (Postyapısalcı/Postmodernist, Feminist, Neo-Gracian ve Eleştirel) teorilerden oluşmaktadır. İşte bu anlamda Postpozitivist kamp içinde yer alan Postyapısalcı/Postmodernizm teorisi/yaklaşımı 'geneoloji, semiyotik, yapısöküm, yeniden yazma/okuma, metinlerarasıcılık' gibi yeni yöntemsel kavramlarla bizi tanıştırmış ve yeni dönemdeki önemli yaklaşımlardan birisi olmuştur (Özlük, 2014, s.56-78). Dolayısıyla tekrar ifade etmek gerekirse, Postpozitivizm bir bilim felsefesine, bu bilim felsefesini kabul eden Postyapısalcılık ise bir Uİ teorisi/yaklaşımına işaret etmektedir.

Postmodernizm, Batı toplumlarında yeni dönemde ortaya çıkan kültürel gelişmeyi (Heywood, 2011, s. 137-140) ifade etmektedir. Modern toplumlar toplumsal kimliğin bireyin üretim içindeki konumu ile dolayısıyla endüstrileşme ve sınıf toplumu ile nitelendirilirken, Postmodern toplumlar ise bilgi ve iletişim toplumlarının endüstri toplumlarının yerine geçtiği, kısaca bireylerin üreticiden tüketiciye dönüştüğü 'bilgi toplumlarını' ifade eder (Heywood, 2011, s. 139). Modernist düşünce nesnel gerçekliğe ve evrensel değerlere inanırken, postmodernizm tüm bu *üst (meta) anlatıları* tamamen reddetmektedir. Postyapısalcılık da benzer şekilde gerçekliğin bilgi ve iktidar ile nasıl iç-içe geçtiğini göstererek dil/söylem içinde inşa edildiğini vurgular ve farklılıkları öne çıkarırken ilerleme gibi her türlü üst anlatıları da reddeder.

Postmodernizm veya Postyapısalcılık onu kullananlar tarafından yapılan bir tanımlama olmadığı için birbirinden ayırt etmesi zordur ancak yine de bu yaklaşımın Uİ'deki öncüllerinden James Der Derian (1989) bu iki tanımı da kabul etmektedir. Ders kitaplarında ise, önceki yıllarda isim olarak Postmodernizm kavramı kullanılırken, sonraki yıllarda sadece Postyapısalcılık kullanılmaya başlanmıştır. (Kolasi'nin gösterdiği gibi, bu alandaki en meşhur kitaplardan Scott Burchil ve diğerlerinin derlediği Uluslararası İlişkiler Teorileri isimli derleme kitabında Richard Devetak'ın yazmış olduğu bölüm, önceki baskılarda *Postmodernizm* sonraki baskılarda ise *Postyapısalcılık* olarak yer almıştır. Diğer taraftan David Campbell (2021) de Postmodernizm tanımlamasını açıkça reddetmektedir.)

Türkiye’de son on yılın en çok satan iki ders kitabı olan Ali Balcı ve Şaban Kardeş (2017) ve yine Ramazan Gözen’in (2014) editörlüğünü yaptığı kitaplarda ise bu ayrıma değinilmekle birlikte, hem ilgili bölümün başlığında hem de çalışma içinde sadece Postyapısalcılık kavramı kullanılmıştır Diğer önemli bir ders kitabı olan *Küresel Siyasete Giriş* (Balta, 2023) kitabında ise bu teoriye yer verilmemiştir. Yine Senem Aydın-Düzgüt’in (2015) ‘Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları’ isimli çalışması da benzer şekilde sadece Postyapısalcı kavramını kullanır, Postmodernizm kavramına değinmez ve Postpozitivizmle ilişkisi de ayrıca sunulmaz. Ancak bu duruma istisna teşkil eden Tayyar Arı’nın kitaplarında yer alan üç kavramın da yanlış anlaşılmaya neden olacak şekilde (*Post-pozitivizm/Postmodernizm/Postyapısalcılık*) aynı kullanıldığı gözükmemektedir. Bu bölümün bundan sonraki kısımda bu birkaç kitabın ayrıntılı karşılaştırması sunulmaktadır.

10’den fazla baskı yapan Tayyar Arı’nın [kitaplarına](#) baktığınız zaman *Postmodernizm-Postpozitivizm-Postyapısalcılık* kavramlarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Örneğin burada genelden özele bir gönderme olduğu düşünülebilir ancak kitabın içindekiler kısmına baktığınız zaman bölümlerin ‘1. Eleştirel Teori 2. Postmodernizm-Postpozitivizm-Postyapısalcılık 3. Konstruktivizm, 5. Feminizm’ şeklinde devam ettiği görülebilir. Yani Arı, Eleştirel Teori ve Konstruktivizmi bu başlıktan ayrı tutmaktadır. Burada Postmodern kavramından, çok geniş olarak bilgi ve iletişim toplumları anlamına gelen post-endüstriyel dönem anlamında modernite sonrası tarih olarak düşünüldüğü söylenebilir ancak diğer kısım ve yazılarda böyle bir ima olmadığı görülebilir.

İlgili kitabın ([Ari, 2018](#)) 522. sayfasında ‘*M. Foucault ve J. Derrida daha ziyade post-yapısalcı olarak görülürken, J. F. Lyotard, Der Derian ve Shapiro daha çok postmodernist olarak bilinmektedir*’ diye belirtilmiştir. Yani post-yapısalcı ve postmodernistlerin aynı gelenekten geldiğine işaret etmektedir. Diğer çalışmada ([Ari, 2021](#)) Postmodernizm Postpozitivizmle eşdeğer görülüp bir üst kategori olarak yer alırken, burada Postmodernizm-Postyapısalcılık bir arada verilmiştir.

Yine ilgili bölümde ([Ari, 2018](#)) ‘*Postmodernizm, post-pozitivizm ve post-yapısalcılık özellikle 1980’lerde Richard Ashley (1981, 1984), James Der Derian*

(1987), Michael Shapiro (1988) ve R. B. J. Walker (1987, 1993) gibi yazarların çalışmalarıyla Uluslararası İlişkiler alanına girmiş oldu' demektedir. Eğer Postpozitivizm bu üç yazarla ilişkilirse, o zaman [Robert Cox'un 1981](#) ve [Andrew Linklater'in 1981](#) tarihli çalışmaları bu başlık altında yer almamakta mıdır? Dahası Ashley'in erken dönemdeki bu iki çalışması onu epistemolojik olarak postyapısalcı yapmadığı gibi, Habermascı Eleştirel Teoriye yakındır. Ama bu çok önemli değil çünkü genelde ders kitapları benzer kategoriyi takip eder. Ayrıca ilgili bölüm bize Postyapısalcılıkla-Postmodernizmle ilgili detaylı bilgi verirken, Postpozitivizm hakkında neredeyse hiçbir bilgi vermemektedir.

Arı'nın Anadolu Üniversitesi'nden çıkan [Uİ Kuramları I](#) isimli ders kitabında '*Diğer taraftan, post modernizm veya post yapısalcılık olarak da adlandırılan post pozitivizmin...*' (s.166) yorumundan açıkça bu üç kavramın eşdeğer kullanıldığı gözükmemektedir. Kitap Pozitivizme uzun bir bölüm ayırmışken, Postpozitivizme iki üç sayfa dışında yer vermemiştir. [Uİ Kuramları II](#) isimli ders kitabında ise Postpozitivizm'e ait bir bölüm yoktur. Postyapısalcılık/Postmodernizm ise, tüm teorilere değinilirken, İnşacılık içinde ('Postmodernist Konstruktivizm' adı ile sadece bir paragraf olarak) çok az bir yerde geçer. Postyapısalcılığı genel olarak radikal İnşacılık olarak tanımlasalar da, iki kitapta da ne Postpozitivizme ne de Postyapısalcılık'a (veya Postmodernizm) yer verilmediği için tüm bu bağlamın anlaşılması güçtür. İlginç bir şekilde aynı serinin İngilizcesinde kendisinin de ortak yazarı olduğu [Postyapısalcılık bölümünde](#) böyle bir kategorileştirme yoktur, metinde Postmodernizm ya da Postpozitivizm kelimesi geçmez, sadece Postyapısalcılık kelimesi kullanılır ve basit bir anlatım sunulur. Ancak Türkçe olan metinlerde öyle değildir.

Yine Arı'nın derlemiş olduğu [Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler I-II](#) isimli çalışmayı bir *Postyapısalcı/Postmodernist* olarak okumak isterseniz, bu sizin için bir hayal kırıklığı olacaktır. Zira kitap içinde bildiğimiz anlamda bir Postmodern/Postyapısalcı bir analiz bulunmamaktadır. Neden böyle bir başlık olduğuna dair bir açıklama ise kitapta yer almaz. Önsözde iki farklı cümlede *postmodern/postpozitivist* ve *eleştirel/postpozitivist* yaklaşımlar ifadesi kullanılsa da, bilimi mi yoksa teoriyi mi işaret ettiği net anlaşılmamaktadır.

Son olarak [ikinci kitapta](#) '*...Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler*' isimli bölümün de yazarı olan Arı, bölüm boyunca ana başlık olan Postmodern kelimesinden neyin anlaşılması gerektiğini açıklamamaktadır. Tartışma eksenini son büyük tartışma olan *Pozitivizm-Postpozitivizm* üzerine olsa da, aynı alt başlığın altında *Post-modern, Post-pozitivist ve Post-yapısalcı Teoriler* kısmında '*Bu bağlamda aydınlanmanın ürünü olan ne varsa reddedilmesini öngören post-modernizm tarihin belli bir perspektiften yorumlanmasını reddeder..*' denmektedir. Eğer post-modernizmden bu yorumu anlamamız gerekiyorsa o zaman bölümün adı neden '*...Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler*'dir. Eğer öyleyse Eleştirel Teori ve diğer yeni teoriler bu anlamda bir postmodern teori olmadığı gibi bu başlık altında yer almaması gerekirdi.

Yine aynı yerde '*Post-modernizmi kendi içinde post-pozitivistler, post-yapısalcılar ve feministler*' (s.23) gibi alt kategorilerde incelemek mümkündür, denmektedir. Burada açıkça örnek isimler verildiği için post-modernizm ve postyapısalcıların aynı geleneğe mensup olduğu anlaşılıyor ancak post-pozitivistler diye ayrı bir paragraf verilmiş olsa da bunların kimler olduğu net değil. Ancak burada diğer kitaptaki tanımlamanın yine aynısı verilmiş; '*Öte yandan post-pozitivizm ve post-yapısalcılık olarak da ifade edilen...post-modernizm...*' diye sunulmuş (s.23) ve *Post-modernizmin epistemolojik yansıması post-pozitivizm* (s.22) açıklaması verilmiştir. Burada da yine bu kavramın aynı anlamı ifade ettiğini belirtilmektedir.

Son olarak tekrar sormak gerekirse; post-pozitivizm bir bilim felsefesiye, o zaman neden '*Post-modernizmi kendi içinde post-pozitivistler, post-yapısalcılar ve feministler*' şeklinde bir alt kategoride yer almaktadır? Postpozitivizm ve Postyapısalcılık aynı şey midir? Postmodernizm ve postyapısalcılar eşdeğerse, bölümün ve kitabın başlığı neden Postmodern Teoriler/Analizlerdir? Kavramların bir kitap içindeki özel kullanımını ve kendi içinde de karışık betimlemeleri bir tarafa, piyasada olan ve en çok okutulan diğer ders kitaplarında böyle bir kategorileştirme artık yer almamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Uİ öğrencilerinin eğitim hayatları boyunca karşılaştıkları ve çoğu zaman yanlış anlaşılabilen bazı kavramların birbirlerinden nasıl farklılaştığı gösterilmiştir. Disiplinin özünü oluşturan on kavram seçilerek gerek basit anlam hataları gerekse de kavramsal tartışma içindeki bazı yanlış anlaşılmalar vurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak bu kavramların seçimi, büyük ölçüde kapsayıcı olmakla birlikte, kendi eğitim hayatımda karşılaştığım kişisel tecrübelerle dayanmaktadır. Bu yüzden kavramların sıralaması da kolaydan zora doğru ve lisans ve yüksek lisans gibi kademelerde okutulan tartışmaları göstermektedir.

Bu kadar farklı konuyu bir araya getirmenin ise kendi zorlukları vardı. Öncelikle her başlıktaki tartışmalar sayfa sınırını aşmamak adına dar bir şekilde ifade edildi. Bu yüzden kaçınılmaz olarak birçok aksaklığı içinde barındırmaktadır. Diğer taraftan, okuyucu için bazı bölümlerdeki tartışmalar sanki tamamlanmış gibi algılanmış olabilir. Örneğin bir bilimin nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışma, sorun çözücü ve eleştirel teorinin sert bir şekilde birbirinden ayrılmasını gerektirmez. Analiz Düzeyleri konusundaki tartışmalar ise hala devam etmektedir. Gramsci hegemonya kavramsallaştırmasının ise tek bir versiyonu yoktur ve Robert Cox'un yaklaşımı da çeşitli teorik sorunlardan muaf değildir. Okuyucunun bunun farkında olarak bu okumayı yapması gerekir.

KAYNAKÇA

Aksoy, S. Z. (2015), "[Rejim Teorileri](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 12 (46), 57-77.

Antoniades, A. (2018) "Hegemony and international relations", *International Politics*, Volume 55, pages 595-611, <https://doi.org/10.1057/s41311-017-0090-4>

Arı, T. (2018) *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* Aktüel, 9. Baskı.

Arı, T. (2021), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Modern ve Postmodern Teoriler*,

Aktüel, 10. Baskı.

Arı, T. der. (2012) *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler I*. Dora.

Arı, T. der. (2014) *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler II*. Dora.

Arı, T., E. Toprak (2019), *Theories of International Relations II*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Arı, T., E. Toprak (2019), *Uluslararası İlişkiler Teorileri 1*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Arı, T., E. Toprak (2019), *Uluslararası İlişkiler Teorileri 2*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Balcı, A., Ş. Kardaş der. (2017), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 11. Baskı.

Balta, E. der. (2023), *Küresel Siyasete Giriş*, İletişim, 2. Basım 1. Baskı

Bozdaglioglu, Y. (2003) *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge.

Campbell, D. (2021), 'Postyapısalcılık' der. Tim Dunne vd. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Felix Kitap, 267-295.

Cox, R. (1981) 'Social Forces, States and World Orders: Beyond International

Relations Theory', *Millennium: Journal of International Studies* , 10 (2), 126-155.
<https://doi.org/10.1177/03058298810100020501>

Cox, R. W. (2016), *Dünya Düzenine Yaklaşımlar*, Der Yayınları

Donnelly, J. (2021), "Levels, centers, and peripheries: the spatio-political structure of political systems", *International Theory*, 13 (1), 1-35.
<https://doi.org/10.1017/S1752971920000160>

Duffield, J, (2007), 'What Are International Institutions?', *International Studies Review*, 9 (1), 1-22, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2007.00643.x>

Garnoy, M., (2001) "Gramsci ve Devlet", *Praksis*, (3), 252-78

Gill, Stephen ed. (1993), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge University Press.

Gilpin, R. (1996), 'No one loves a political realist' *Security Studies*, 5, (3). 3-26.
<https://doi.org/10.1080/09636419608429275>

Gross, Leo (1948) 'The Peace of Westphalia, 1648-1948', *The American Journal of International Law*. 42 (1), 20-41. <https://doi.org/10.2307/2193560>

Gözen R. der. (2014) *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim.

Heywood, Andrew (2022), *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Felix Kitap.

Hobden, S., R. W. Jones, (2014) "Marxist theories of international relations", ed. J. Baylis et al., *Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 142-154.

Hodgson, G. M. (2006), 'What Are Institutions?', *Journal of Economic Issues*, 40, (1), 1-25. <https://doi.org/10.1080/00213624.2006.11506879>

Hutchings, K. (2000) 'The Nature of Critique in Critical IR Theory'. ed. R. W. Jones, *Critical Theory and World Politics*, Lynne Rienner Publishers, 79-91.

Jones, R. W. (2000), "Introduction: Locating Critical International Relations Theory", ed. R. W. Jones, *Critical Theory and World Politics*, Lynne Rienner Publishers. 1-23.

Knutsen, T. (1997) *A history of International Relations theory*, Manchester University Press.

Kolasi, K. (2014), "Uluslararası İlişkilerde Postyapısalcılığın Katkıları ve Sınırları", der. M. Şahin, O. Şen der. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, Kripto, Ankara

Kolasi, K., (2018), 'Uluslararası İlişkiler Teorisinde Bilimsel Realizm ve Yapı Kavramı', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73 (4) 931-958.

Kolasi, K., V. Yaramış (2014) "Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik", der. Mehmet Şahin, Osman Şen, Kripto, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, 171-208.

Kowert, P. A. (2001) "Toward a Constructivist Theory of Foreign Policy", Vendulka Kubalkova, *Foreign Policy in a Constructed World*, Routledge.

Krasner, S. D. (1982) "Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables", *International Organization*, 36 (2) , Spring 1982 , 185 - 205 <https://doi.org/10.1017/S0020818300018920>

Krasner, S. D (1993), 'Westphalia and All That', ed. J. Goldstein, R. O. Keohane, *Ideas and Foreign Policy*, Cornell University Press.

Legro, J. W., A. Moravcsik (1999) 'Is Anybody Still A Realist?' *International Security*, 24 (2), 5-55 <https://doi.org/10.1162/016228899560130>

Linklater, A. (1981) 'Men and citizens in international relations', *Review of International Studies* , 7 (1), 23 - 37 <https://doi.org/10.1017/S0260210500115104>

Martin, L., B. A. Simmons, (2012), 'International Organizations and Institutions', ed. W. Carlsnaes et al., *Handbook of International Relations*, Sage Publications, 326-352

Mearsheimer, J. J. 'Reckless States and Realism', *International Relations*, 23, (2)., 241-256. <https://doi.org/10.1177/0047117809104637>

Mearsheimer, John J. (1995), 'The False Promise of International Institutions', *International Security*. 19, (3), 5-49. <https://doi.org/10.2307/2539078>

Moravcsik, Andrew (2014) '[Uluslararası İlişkilerde Liberalizm](#)', Open University.

Mouritzen, H. (1980) 'Selecting Explanatory Level in International Politics: Evaluating a Set of Criteria', *Cooperation and Conflict*, 15, (3)., 169-182.

Neumann, I. (2014), 'International Relations: Governmentality', Open University (Son Erişim 20.05.2024)

Okur, M. A., (2015) "[Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 12, (46), 131-151.

Okur, M. A., H. Ö. Ongur (2021), 'Eleştirel Teori', der. R. Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, 291-325.

Ostrom, E. (1986), 'An Agenda for the Study of Institutions', *Public Choice*, 48, (1), 3-25. <https://doi.org/10.1007/BF00239556>

Özlük, E. (2014), *Uluslararası İlişkilerde Devlet*, Çizgi Kitapevi. 2. Baskı.

Patomaki, H. (2000), *After International Relations: Critical Realism and the (re)reconstruction of world politics*, Routledge

Rrapaj, J. (2021) *Bürokratik Sosyalizmden Çevre Kapitalizmine Geçiş*, Siyasal Kitapevi (Cox ve hegemonya tartışmaları için bkz. 1. Bölüm)

Sarı, B. (2014) "[Robert Cox'un 'Teori Daima Bazıları ve Bazı Amaçlar İçindir' Argümanı Üzerine Bir Değerlendirme: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Etkileri ve Önemi](#)", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 226-237.

Schmidt, B. C. (2020), "Hegemony: A Conceptual and Theoretical Analysis and its Application to the Debate on American Hegemony", ed. P. Dutkiewicz et al., *Hegemony and World Order Reimagining Power in Global Politics*, Routledge. 32-48.

Schmidt, B. C., C. Wight (2023), "Rationalism and the "rational actor assumption" in realist international relations theory", *Journal of International Political Theory*, 19 (2), 158-182. <https://doi.org/10.1177/17550882221144643>

Schouten, P. (2011) 'Theory Talk #40: Kenneth Waltz - The Physiocrat of International Politics', *Theory Talks*, https://www.files.ethz.ch/isn/155101/Theory%20Talk40_Waltz.pdf (20.05.2024)

Singer, J. D., (2006), "[Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 3, (11) 3-24.

Temby, O. (2013) 'What are levels of analysis and what do they contribute to international relations theory?', *Cambridge Review of International Affairs*, 28, (4), 721-742 <https://doi.org/10.1080/09557571.2013.831032>

Teschke, B. (2017) *1648 Söylencesi: Sınıf, Jeopolitik ve Modern Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu*, Can Yayınları.

Üzgel, İ. (2003), "[Hegemonik Bir Kriz Olarak ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sorunu](#)", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 27, (240), 53-70.

Üzgel, İ., N. Bedirhanoglu,, (2015) "[Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi: Dışlamadan Sınırlı Tanımaya, Uluslararası İlişkiler Kuramları ve Marksizm](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 12, (46), 105-130.

Webb, M. C., S. D. Krasner (2009) "Hegemonic stability theory: an empirical assessment", *Review of International Studies*, 183-198. <https://doi.org/10.1017/S0260210500112999>

Wendt, A. (1999) *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press

Wendt, A., (2009) "[Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 6, (23), 3-44.

Wight, C. (2006), *Agents, Structures and International Relations*, Cambridge University Press.

Yalvaç, F. (1996) "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar". F. Yalvaç et.al. (der.), *Devlet, Sistem Kimlik*, 16. Basım. Ankara: İletişim.

Yalvaç, F. (2012) "[Uluslararası İlişkiler Teorisindeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik](#)" içinde T. Arı, (der.), *Uluslararası İlişkilerde Post-Modern Analizler-I*, MKM Yayıncılık. 1-36.

Yalvaç, F. (2014) "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar" içinde Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları.

Yalvaç, F., (2010) "[Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Postpozitivizm Sonrası Aşama](#)", *Uluslararası İlişkiler*, 6, (24), s. 3-32.

Yalvaç F. (2010), 'Critical Realism, International Relations Theory and Marxism', ed. C. Wight, J. Joseph, *Scientific Realism and International Relations*, Palgrave Macmillian,

Young, O. R. (1982), "Regime dynamics: the rise and fall of international regimes", *International Organization* , 36 , (2), 277-97. DOI:

<https://doi.org/10.1017/S0020818300018956>

Yurdusev, N., (2008) [“Analiz Seviyesi” ve “Analiz Birimi”: Bir Ayrım Argümanı”](#), *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16, s. 3- 19.

Rasul Almammadov

Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler mezunudur. Yüksek Lisans eğitimine

Ankara Üniversitesinde devam etmiştir. Erasmus programı ile Bratislava Ekonomi Üniversitesi ve Vytautas Magnus Üniversitesinde bulunmuştur. Uluslararası İlişkiler (@globaltheory) isimli Youtube kanalında Uİ öğrencileri için çeviriler yapmaktadır. Uİ Teorileri, Marksizm, Tarihsel Sosyoloji ve Uİ disiplini tarihi ile ilgilenmektedir. Twitter için bkz. <https://x.com/rasulalmammadov>

Bu yazıya atıf için: Rasul Almamnadov, “Uluslararası İlişkiler Öğrencileri için Kavramsal bir Rehber” Panorama, Çevrimiçi Yayın, 7 Ağustos 2024, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/08/07/ui-rehber-ra/>

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.